

LYRICKÝ HRDINA LITERÁRNEJ MODERNY AKO ODRAZ OSOBNÝCH A SPOLOČENSKÝCH KONFLIKTOV

Svetová literatúra v období literárnej moderny

- Od polovice 19. st. nastalo takmer vo všetkých národných zložkách striedanie prúdov a smerov. Začiatok literárnej moderny spadá do polovice 19. storočia a s niektorými prvkami súvisí s romantizmom a vzniká ako prejav nového vzťahu ku skutočnosti a zložitého stvárňovania rozličných stránok života. Moderna je charakteristická najmä: symbolizmom (pesimizmus) a z neho vychádzajúcim individualizmom a skepsou.
- **Symbolizmus**
 - popredné miesto medzi modernými básnickými smermi, takmer vo všetkých európskych literatúrach
 - iracionálny (citový)
 - individualizmus a skepsa
 - pocity smútku, smrti a beznádeje.
 - Básnické prostriedky symbolizmu
 - zložitú skutočnosť nezjednodušuje - vyjadruje ju zložito
 - neopisuje ani vonkajší ani vnútorný svet básnika priamo - pomocou obrazov – symbolov
 - námety z Antickej mytológie, náboženskej terminológie (letargie), prírodných vied a z filozofie.
- symbolizmus začal strácať svoje postavenie a moderné smery menia svoju podobu
- vzniká **avantgarda** - nový filozofický, spoločenský a literárny program
- Mladá generácia sa nechcela zmieriť s nepriaznivými politickými i sociálnymi pomermi a preto sa mnohí z nej postavili proti vládnym kruhom. Namiesto reflexie (úvahy) hlásali potrebu aktivity a mnohí sa prikláňali k Marxistickej filozofii.
- **Futurizmus** - zásady formuloval Marinetti - požadoval aby nové umenie držalo krok s technickým rozvojom. Umelec má obhajovať krásu v technických objavoch a v priemyselnej technológii. V poézii dostali prednosť podstatné a prídavné mená a slovesá sa vynechávali.
- **Kubizmus** - Snažil sa odkryť krásu a zaujímavosť bežných vecí na základe geometrického stvárňovania.
- **Impresionizmus** - vznikol a vyvíjal sa súbežne so symbolizmom, za dôležité považoval okamžitý dojem, dôraz sa kládol na zmyslové vnímanie.
- **Expresionizmus** - z myšlienkového stránky sa zakladal na subjektívnom idealizme. Do popredia staval vnútorné zážitky umeleckého tvorca alebo zobrazovaných postáv.
- **Kubofuturizmus** - kombinácia statických a pohybových prvkov obrazu.

Paul Verlaine

- kniha **Prekliaty básnici** - o moderných spisovateľoch Francúzska
 - Pojem prekliaty básnici sa zaužíval aj v praxi - boli to spisovatelia z konca 19. storočia, ktorí sa neradi zmierovali s bezútešnou dobou a meštiackou spoločnosťou. Chceli obhajovať slobodu umeleckej tvorby a búrili sa všetkému čo ju obmedzovalo. Cítili, že nemôžu uskutočniť svoje ideály o slobodnom človeku a preto sa uzavreli oproti vonkajšiemu svetu a prijali na seba osud prekliatych básnikov.

Charles Baudelaire

- napísal iba jedinú básnickú zbierku:
- **Kvety zla**
 - šokovala meštiakov a dala podnet k tomu, že básnika vyhlásili za blázna
 - Avšak to bol Baudelairov ideový zámer - vznášať do zdanlivého harmonického súladu tejto zaháľajúcej vrstvy negáciu, budovať nový vkus. Zbierku odmietla aj kritika pre jej údajnú nemravnosť, ale aj tak ovplyvnila vývoj modernej európskej poézie. Pred čitateľom sa v zbierke vyspovedal zo svojho ľudského

nešťastia, bol sklamaný nad zlými sociálnymi pomermi a v láske. Lásku tu zobrazuje na základe konkrétneho osobného zážitku - v tom bol originálny.

- Použil aj naturalizmy - ty, ktorý si leprou ohlodaný do kosti
- báseň **Človek a more** - nemá formu sonetu
 - Obraz ľudského vnútra, duša je plná záhad a nepokoja; more je záhadné, človek aj more sú do seba uzavretý, aj človek ako mlčanlivé more stráži svoje tajomstvo. Básnik ich nakoniec kladie do protikladu.
- báseň **Súvislosti**
 - Príroda je chrámom, symbolom, v prírode je všetko symbolom čohosi, píše o prírode ako o celku a tak ju aj chápe - vône sú príjemné a nepríjemné. Príjemné ako tielka detí, nepríjemné ako vôňa tymiánu... Báseň je založená na jeho subjektívnom zmyslovom vnímaní. Je očarený prírodou.

Jean Arthur Rimbaud

- zúčastnil sa revolučných rokov okolo 1971, mal silné sociálne cítenie, do literatúry chcel uviesť nové literárne námety a ich nové spracovania
- zbierky: **Iluminácie I a II, Pobyť v pekle**
- zbierka **Básne**
- báseň **Paríž sa znovu zaľudňuje**
 - vyjadruje odpor k meštiactvu po potlačení Parížskej komúny
 - proti amoralizmu tých, ktorí sa vrhajú do rozkoší zmyslov, aké pociťuje toto veľkomesto
 - Aj napriek tomu Paríž zostáva mestom, ktoré básnik nadovšetko miluje.

Guillamme Apollinaire

- v I. svetovej vojne bol zranený - potom veľa cestoval
- zaoberal sa kritikou, poéziou, prózou, div. hrami, najskôr písal pod vplyvom iných autorov
- zbierka **Zahnívajúci čarodej**
- zbierka **Alkoholy**
- báseň **Pásmo**
 - nemá strofickú výstavbu, slová z oblasti vedy, nepoužíva interpunkciu
 - lyrický cestopis kde prechádza z jednej témy na druhú, píše o svojich zážitkoch z ciest, spomína na miesta, ktoré navštívil
- zbierka **Kaligramy**
 - spája slová a vytvára obrazy, voľne spája obrazy aby zotrel hranice - odstránil vo veršoch interpunkciu, vychádza z osobného zážitku
- báseň **Dymy**
 - báseň zapôsobila na čitateľov aj novátorstvom v oblasti grafického znázornenia verša - má tvar fajky. Hoci je vojna autor sa snaží nájsť niečo príjemného, vône tabakov, kvetov, parfémov - zmyslové vnímanie čuchom.

Ruská literárna moderna

Velemír Chlebnikov

- báseň **Čmáranice po nebi** - tvar kruhu

Alexander Blok

- popredná osobnosť poézie na začiatku 20. storočia
- pochádzal zo vzdelanej rodiny, používal prírodné motívy, písal aj intímnu lyriku
- poéma **Dvanásti**
 - predstavuje zvláštny a originálny opis udalosti v Petrohrade 1917. Dvanásti boli členovia revolučnej hliadky (prirovnanie k dvanástim apoštolom), ktorí dbali na dodržiavanie poriadku v tomto hlavnom meste. Záver poémy je spätý so zásadami ranného kresťanstva - obraz Ježiša Krista má predstavovať posvätnosť diela revolúcie. Chcel posvätiť revolúciu aj formu dialógu.
- báseň **Verše o krásnej dáme**
 - venoval svojej budúcej manželke - dcére Mendelejeva

Slovenská literárna moderna

(1900 – 1918)

- väčšia úcta k tradíciám
- sociálna a národná orientácia
- myšlienka národného a sociálneho hnutia
- Slovenská literárna moderna trvala v rokoch - Kraskova básnická škola. Na formovaní SLM sa zúčastnili: **Ivan Krasko, J. Jesenský, Vladimír Roy**, kritici: **František Votruba, Pavol Bujnák, Š. Krčméry**. Svoje práce uverejňovali v časopisoch: Dennica, Prúdy, Slovenské pohľady v roku 1909 vyšiel **Zborník slovenskej mládeže**.
- **Vplyvy**
 - a) Slovenská romantická literatúra: *Janko Kráľ, Sládkovič, Botto* - hrdina je osamotený (v popredí), ťažko nachádza východisko v súčasnom svete, túži po slobode.
 - b) Európsky romantizmus - *Bairon, Puškin, Lermontov, Hayne, Sheley, Petofi*
 - c) Francúzsky symbolisti, nemecká národná poézia, rumunská (*Eminescu*), ruská (*Blok*)
- proti meštiackemu spôsobu života
- kritizovali morálku a ideológiu
- Opierali sa o trojslabičné slová s prízvukom na 1. slabiku (daktyl).
- Prevláda lyrika a krásne básnické útvary, básne v próze - lyrizovaná próza.
- Snažili sa o nový pohľad na človeka, používali nový slovník, novú obraznosť, zdôrazňovali melodickosť verša. SLM uskutočnila u nás typ impresionistického a symbolistického básnictva.

Ivan Krasko

(1876 - 1938)

- narodil sa v Lukovištiach (Gemer), rodičia - roľníci, absolvoval nemecké gymnázium v Brašove (predtým na maďarskom v Rimavskej Sobote, Praha - chem. fakulta pracoval v Kloboukoch
- prvé verše pod vplyvom Hviezdoslava (1. básnické meno - Janko C), jeho pravé meno odhalil Fr. Votruba, literárne meno Ivan Krasko mu vybral Vajanský podľa dediny Kraskovo
- zbierka **Nox et solitudo** (Noc a samota)
 - 1. z dvoch zbierok, ktoré napísal
 - veľký ohlas vo verejnosti a kritike, základy pre novú poéziu, na rozdiel od starších básnikov vyslovil svoj vzťah ku skutočnosti cez vlastnú osobu (hrdina je stotožnený s jeho osobnosťou)
 - básnická zbierka obsahuje vo svojom názve základné postoje moderného básnika k svetu: noc a

samotu, nie je vôbec náhoda, že autor umiestnil svojho hrdinu do ovzdušia búrnej noci

- báseň **Poetika starej lyriky**
- báseň **Kritikovi**
 - odpovedal Hviezdoslavovi, ktorého veľmi uznával
- Kraskova poézia vznikla ďaleko od domova - často sa v nej vynárali spomienky na rodný kraj a matku
- báseň **Vesper dominicae** (Nedeľný večer)
 - 1. časť - lyrická 2. časť - epická
 - opisuje svoju matku (písal to keď bol ďaleko od domova), mravná hodnota - vzťah k matke, spomína si čo robieva matka v nedeľu, že sa modlí, myslí na syna a plače
 - často používa slová, ktoré vyjadrujú nejakú farbu, využíva kontrast, personifikáciu, báseň je písaná v celku, verše sú veľmi krátke - 5 slabičné
- báseň **Už je pozde**
 - osamotený smutný hrdina, pochmúrna príroda, zvukomalebnosť - é, í, ý, inverzia, rôznych druh rýmu, lexikálne bohemizmy
- báseň **Jehovah**
 - vzýva boha a privoláva na vlastný národ pomstu, vystupuje proti politike pasivity; „... nechceli vedieť že sa pripozdieva, že z chmúrnej túrni poplašný zvon hučí...“
- báseň **Topole** - prírodný motív
- zbierka **Verše**
 - 27 básní, v popredí ľúbostný zážitok, venoval ju snúbenici, nie už taká smutná - prebieha tu zápas o prekonanie chmúrnych nálad a citových kríz
 - viac sa zamerával na spoločenskú problematiku, zbierka je už rozlúčením s chmúrnymi náladami a minulosťou, je poznačená myšlienkou, že treba žiť a bojovať za šťastie druhých - za rodinu za národ a to prevláda nad jeho náladami smútku. Ale aj v tejto zbierke ostal skúpy na slovo.
- báseň **Pieseň**
- básnik tvoril najmä preto, aby sa vnútorne vyrovnal s problémami, ktoré trápia jeho myseľ; každá jeho báseň vznikla z konkrétneho zážitku známeho len poetovi
- **Balada o smutnej panne ktorá umrela** - bohemizmy
- báseň **Noc**
 - sonet, básnikov pohľad na život na spoločenskú problematiku, zamýšľa sa nad svojím miestom na svete
- báseň **Hôrne kvety vednú**
 - kvety-ludský život, svet človeka prirovnáva k váze, vlastenecký cit
- báseň **Otcova roľa**
 - básnik sa vracia s cudziny a v láskavom pohľade príbuzných nachádza nemú výčitku prečo zanechal otcovu pôdu, opisuje ťažkú prácu na poliach
- báseň **Baníci**
 - v príznačnom obraze démona, lákajúceho k zrade národa za zlato a bohatstvo, predstavil básnik všetok politický a morálny útlak za starého Uhorska
 - je to báseň vo svojom celom význame jedna z najrevolučnejších a pritom básnicky najpôsobivejších; vkladá nádej, že raz príde čas slobody pre spoločenské vrstvy, ktoré najviac trpia útlakom; vrch Golgata prirovnáva s prácou baníka, ktorý pracuje hlboko v podzemí; používa 4-stopový daktylský verš, párne rýmy, štvorveršia
- **PRÓZA**
- novela **List mŕtvemu**
 - zbral sa za námet skutočnú udalosť, používa fantastické prvky, píše list dávno mŕtvemu, utopenému človeku, vŕchol seba vidí len biedu, utrpenie - chcel by pomáhať, ale je bezmocný

Janko Jesenský

(1874 - 1945)

- Priekopník slovenskej literárnej moderny, pokračoval v realistických tradícií slovenskej prózy. Študoval na rôznych miestach. Bol advokátom v Bánovciach nad Bebravou, odtiaľ odišiel na front neskôr padol do zajatia. Po návrate a prevrate bol županom, neskôr krajským viceprezidentom v Bratislave. Bol demokratom, humanistom, protifašistickým bojovníkom. Vplývali naňho mnohí ďalší básnici (Lermontov, Puškin, Byron). Zaujímal kritický pohľad na carizmus aj VOSR. Začal na konci minulého storočia básnickou prózou. Ako básnik bol príslušníkom slovenskej literárnej moderny, ako prozaik - realista.
- zbierka **Verše**
 - básne s ľúbostnou intímnu tematikou
 - nekonvenčný pohľad na ženu, rovnocenný partner k mužovi, jemná, citlivá bytosť, ktorou zmietajú rozpory
- - bol ironikom sentimentalizmu (naivný), svojim básniam dal určitú dejovú osnovu; písal básne s dojmami veľkomesta, kaviarní kde sa žije navonok bezstarostne, ale kde i radosti majú svoj rub; konfrontácia veľkomestského sveta s domácim prostredím ho privádzala k oslave domova, ospevovaniu jeho krás
- báseň **V Pešti**
 - porovnáva veľkomesto, hluk zo svojím rodným krajom, k šumu stromov, štebotaniu vtákov kde má i svojich blízkych
 - motívy občianskej kritiky, v ktorej protestuje proti národnému a sociálnemu útlaku
 - autor vyznáva filozofiu činu - preto aj jeho básnické výzvy na obranu reči a národa neboli formálne, ale presne pomenovali záporné stránky našich pomerov
- báseň **Čo vyzvávajú zas**
- zbierka **Zo zajatia**
 - lyrický denník z prvej svetovej vojny, básne politické i ľúbostné, ospevuje pevný ľúbostný cit, ktorý medzi ním a jeho ženou nemohla zmariť ani veľká vzdialenosť
 - báseň **Obráztek môj**
- **Skôr realistické diela:**
 - zbierka **Verše II**
 - príležitostná poézia
 - väčšina básnických obrazov je už realistická - proti pasivite a meštiactvu
 - epická skladba **Náš hrdina**
 - kritika životného štýlu v malom meste, ľúbostný vzťah
 - zbierka **Po búrkach**
 - nespokojnosť s pomermi v ČSR, stúpenec humanizmu a demokracie
 - zbierky: **Protí noci, Čierne dni, Na zlobu dňa, Jesenný kvet I a II**
 - **Próza:** (čisto realistická)
 - **Malomestské rozprávky** (10 kratších noviel)
 - novela **Pani Rafiková**
 - novela **Štvorylka**
 - román **Demokrati**